

KDY BYLI USAZENI MARKOMANI DO POMOHANÍ? ZA TŘICETILETÉ VÁLKY

Vladimír Salač

V archeologickém bádání lze s určitou pravidelností pozorovat tvrzení, která se dlouhá desetiletí objevují v odborných textech, o jejich pravdivosti se nepochybuje a jejich obsah se proto dále nezkoumá. Nezřídka přitom již upadlo v zapomnění, kdy, za jakých okolností a hlavně jakými metodami vznikla, ač často slouží jako východiska k dalším hypotézám. V bádání se tak projevuje určitá setrvačnost, která paradoxně pohyb vpřed nejenže nepodporuje, ale naopak brzdí. K takovým mýtům nejen české, ale i evropské archeologie patřila a dosud patří představa, že germánské Markomany přivedl do Čech král Marobud z jejich sídel v Pomohání.¹

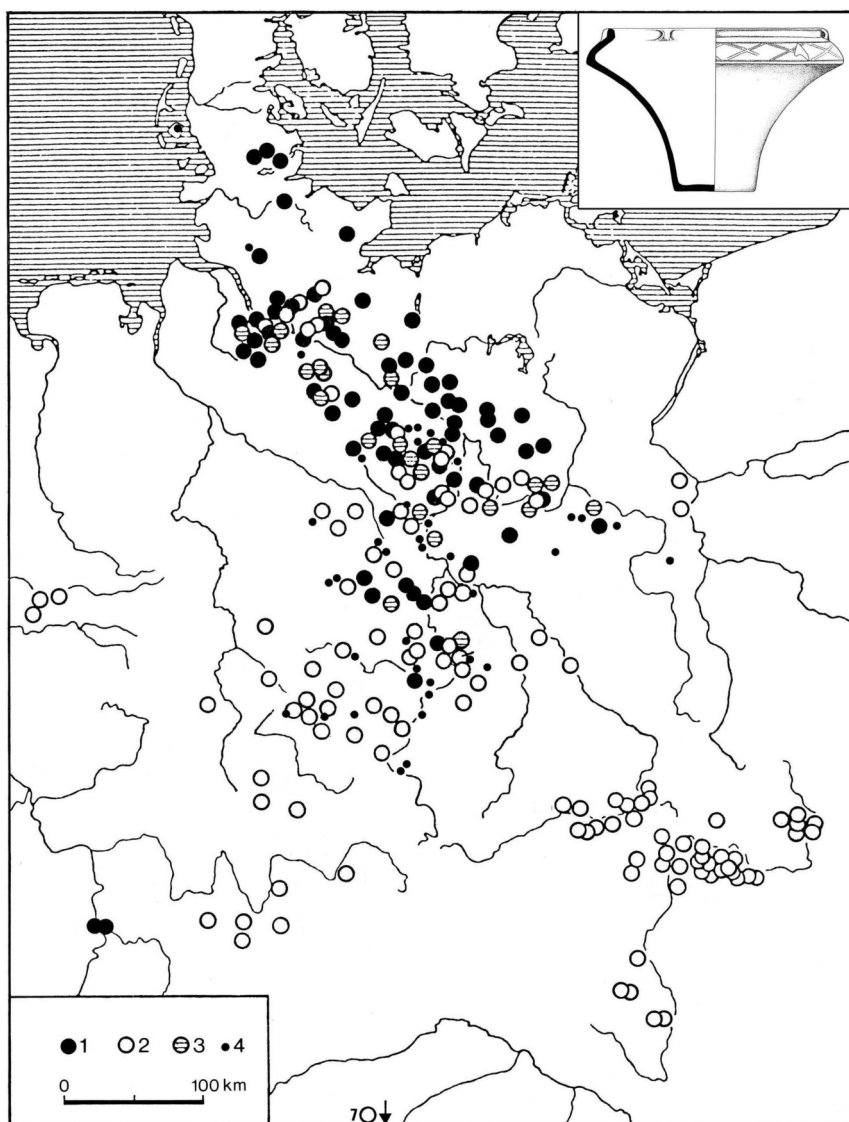
Konec keltské civilizace v Čechách byl dlouhá desetiletí spojován se vpádem Markomanů, kteří měli získat zem na úkor keltských Bójů. Markomani měli dobýt keltská oppida a zničit pozdně laténskou civilizaci. Toto přesvědčení vycházelo z písemných zpráv, především z Tacita (Germ. 42). Současně se nepochybovalo o tom, že k nám tento kmen přišel z oblasti Mohanu. Historikové starověku byli a jsou zajedno, že k přesídlení Markomanů došlo někdy mezi lety 9 a 1 př. Kr. O těchto názorech se nediskutovalo, staly se součástí všech shrnujících publikací o pravěku Čech či o době římské ve střední Evropě a představovaly opěrný bod pro další historicko-archeologické závěry – např. pro datování zániku laténské civilizace v Čechách do posledního desetiletí př. Kr. (shrnutí *Salač 2009*, s další literaturou).

Teprve od 80. let minulého století se začalo díky průkopnické práci J. Waldhausera (1983) ukazovat, že o příčinách i pozdním datování konce laténské civilizace v Čechách lze úspěšně pochybovat. Dnes je již zřejmé, že k zániku oppid, k rozkladu laténské kultury i k příchodu Germánů s grossromstedtskou kulturou došlo již několik desetiletí před Marobudovým příchodem – nejčastěji se uvažuje zhruba o polovině 1. století př. Kr. (shrnutí *Salač 2008; týž 2009*). Naproti tomu názor, že Markomani přišli do Čech z Pomohání, žije a je dále rozvíjen nejen u nás (např. *Droberjar 2006a; týž 2006b; týž 2009*), ale i v zahraničí (např. *Wolters 2008; Moosbauer 2009*).

Zajímavé při tom je, že toto přesvědčení odporuje archeologickým i písemným pramenům. Pokud jde o prameny archeologické, je již několik desetiletí zřejmé, že Pomohání bylo v 1. století př. Kr. osídleno grossromstedtskou kulturou velmi sporadicky, prokázat lze sotva několik desítek nalezišť (např. *Pescheck 1978; Völling 2005*). Naproti tomu česká kotlina byla touto kulturou osídlena prakticky celá od Ústí nad Labem až po Českoobudějovicko a počet nalezišť již dosahuje několika set (*obr. 1–2; např. Waldhauser 1992; Droberjar 2006a; týž 2006b; Salač 2008*). Z archeologického ale i demografického hlediska je proto krajně nepravděpodobné, ba nemožné, aby Čechy byly v takovém rozsahu osídleny přistěhovalci z Pomohání. Tamní nepočatná populace by nemohla relativně hustě osídlit celou českou kotlinu a vzhledem ke krátkému časovému úseku, který je k dispozici (sotva 50 let), nelze tento rozpor vysvětlit ani přirozeným rozrodem nositelů grossromstedtské kultury až v českém prostředí. Ani hypotéza, že přinejmenším část původního keltského obyvatelstva u nás přijala novou grossromstedtskou kulturu, neskýtá dostatečné vysvětlení (např. *Salač 2008; týž 2011*), neboť nedokáže objasnit, jak by k tomu keltské obyvatelstvo dokázalo přimět sotva několik set osadníků z Pomohání.

Určitý rozpor mezi zavedeným názorem a archeologickou situací pozorovala ve své základní práci o počátcích doby římské v Čechách již K. Motyková-Šneidrová (1965, 169), která poukázala na fakt, že české nálezy z tohoto období mají nejbliže k nálezům z Durynska a nikoliv k Pomohání. Nesoulad vyřešila odkazem na historické zprávy: „Für die Jahre 10–9 v.u.Z. setzt man auf Grund historischer Berichte den Beginn der Zuwanderung der Markomannen vom Maingebiet nach Böhmen an.“ Autorka zvolila obvyklý

¹ Tato práce vznikla v rámci projektu „Čechy a střední Evropa mezi lety 400 př. až 100 po Kr. (Keltové, Germáni a Římská říše) – syntéza a interpretace“ (reg. č. 405/11/0603) podporovaného GA ČR.

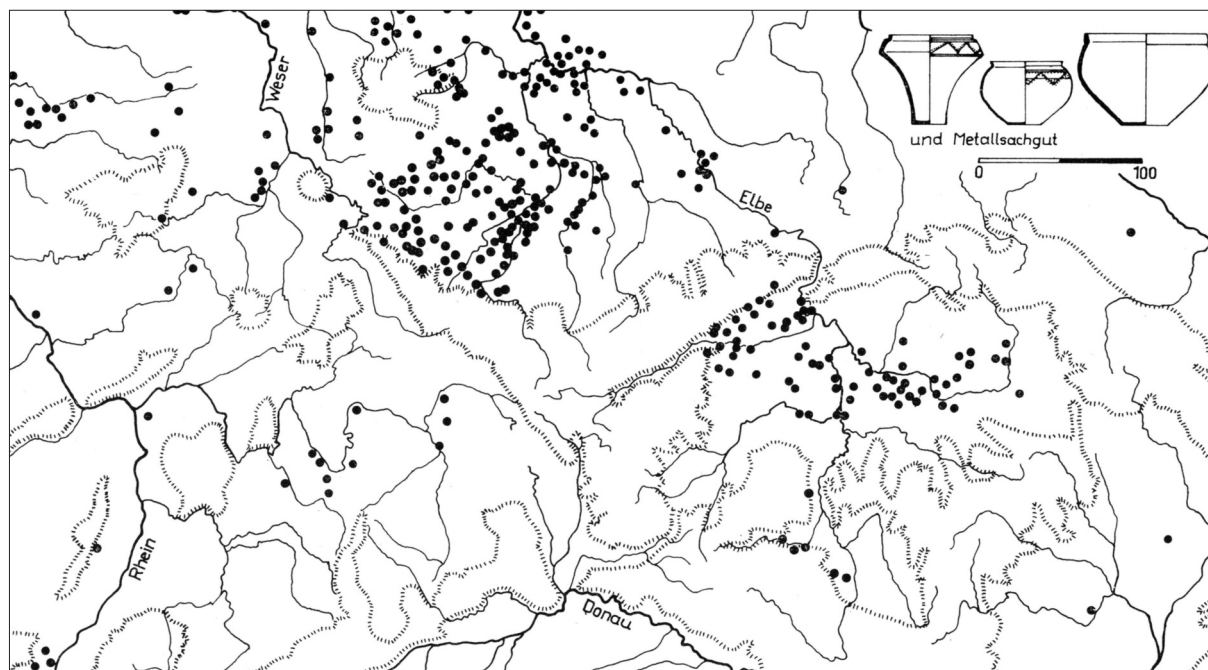

Obr. 1. Rozšíření grossromstedtských situl v 1. století př. Kr. ve střední Evropě: 1 – časné tvary, 2 – pozdní tvary, 3 – časné a pozdní tvary, 4 – tvar neurčen (dle Völling 1995)

postup archeologů – před archeologickými prameny dala přednost (údajným) písemným zprávám. Vzhledem k přesvědčení vycházejícímu z prací historiků, že písemné zprávy pobyt Markomanů na Mohanu skutečně dokládají, se ostatně jednalo o logický závěr. Ten byl dále zastáván jak ve shrnujících pracích (např. Pleiner – Rybová et al. 1978, 683; Podborský a kol. 1993, 426), tak i ve speciálních studiích o době římské (např. Droberjar 1999a; týž 1999b; týž 2006a; týž 2006b).

V roce 1978 zveřejnil Ch. Pescheck (1978) základní práci o germánském osídlení Pomohání v době římské. V jejím rámci zhodnotil v samostatné studii významný historik starověku D. Timpe (1978) antické písemné prameny vztahující se k tomuto území. Hned v úvodu autor konstatuje, že jméno Mohan se ve všech dochovaných antických pramenech vyskytuje pouze pětkrát, přičemž prvně je zmiňováno až Pliniem starším (23/24–79 po Kr.). Tento názor je sice nutné lehce korigovat, neboť Mohan zmiňuje ještě před ním Pomponius Mela (3, 3, 30), to však nic nemění na skutečnosti, že z caesarovsko-augustovského období o něm není jediné zmínky! Tento fakt vysvětluje Timpe (1978, 119) tím, že římská expanze se od Rýna vždy ubírala od soutoku s Mohanem směrem na severovýchod do oblasti Wetterau a dále na sever a nikoliv na východ podél Mohanu. Autor se dále pokouší z písemných pramenů rekonstruovat etnickou skladbu obyvatel Pomohání a okolních regionů, určit průběh některých vojenských tažení, či datovat některé historické události.² Pochopitelně se snaží nalézt a interpretovat

² Jako nejpravděpodobnější datum pro odchod Markomanů pod Marobudovým vedením uvádí D. Timpe (1978, 127) rok 5 př. Kr. Zajímavý, kromě názoru, že k posunu Markomanů došlo se svolením Římanů, či že Marobud tak dokonce realizoval jejich záměr, je i fakt, že nikde v textu nezmiňuje Pomohání ani Čechy! Pouze obecně v této souvislosti uvádí rýnské pravobřeží a tažení na východ.

Obr. 2. Naleziště grossromstedtské kultury v Pomohani, Durynsku a v Čechách – stav ze 70. let 20. století (Peschel 1978)

i zprávy o území Markomanů v posledních letech starého letopočtu. K písemným pramenům přistupuje velmi střízlivě a kriticky a zřejmě proto dochází k pro nás poněkud překvapivému závěru, totiž že sídla Markomanů na Mohanu doložit z písemných pramenů nelze: „Über die Sitze der Markomannen sagt aber die Überlieferung zu den Drususfeldzügen im Grunde nichts, und die Sicherheit, mit der in der modernen Literatur oft das Maintal für sie beansprucht wird, erscheint angesichts der dürftigen Quellenbasis als wenig gerechtfertigt“ (Timpe 1978, 126).

Nutno zdůraznit, že velmi zdrženlivý pohled na možnost určování etnicity obyvatel v Pomohani v 1. století př. Kr. si autor uchoval i v pozdějších dílech (např. Timpe 1991). Také K. Peschel (1978, 121) dospěl po důkladné analýze historických i archeologických pramenů ke stejnému závěru – sídla Markomanů před jejich odchodem do Čech nelze lokalizovat. P. Kehne (2001, 292) naproti tomu formuloval alternativní názor – sídla Markomanů předpokládá v Durynsku a v severním Hesensku. Jistě by bylo možné uvádět další a další interpretace různých autorů, avšak i bez jejich dalších rozborů lze prohlásit, že v české literatuře bez výjimky tradované Pomohani jako východisko tažení Marobudových Markomanů do Čech jednoznačnou oporu v písemných pramenech postrádá. Naopak se zdá, že Timpeho (1978; 1991) představa o okrajovém významu tamějšího germánského osídlení krátce před změnou letopočtu dobře koresponduje s archeologickými prameny (Pescheck 1978; Peschel 1978; Völling 1995; týž 2005 atd.).

Zajímavé je, že přesvědčivé výsledky bádání D. Timpeho (1978) i K. Peschela (1978) o Markomanech v Pomohani nebyly v českém bádání dlouhá léta akceptovány a někteří badatelé je opomíjejí dodnes (např. Podborský et al. 1993, 426; Droberjar 2006a; týž 2006b; týž 2009). Nutno ovšem dodat, že tento názor je stále živý nejen v Čechách a nejen mezi archeology – např. historik starověku R. Wolters (2008, 59): „Dessen König Maroboduus hatte mit römischer Unterstützung die Markomannen noch vor der Zeitenwende vom Maingebiet nach Böhmen umgesiedelt...“, historik a římsko-provinciální archeolog G. Moosbauer (2009, 59): „... König Marbod. Dieser hatte in Böhmen ein großes Reich geschaffen, nachdem die Markomannen nach den Feldzügen des Drusus aus der Mainegend dorthin abgewandert waren.“

Ponechme nyní stranou příčiny této setrvačnosti v bádání a položíme si zásadní otázku – jak a kdy tedy mohla vzniknout představa, že Markomani žili na územích při Mohanu, když o tom není k dispozici žádná antická písemná zpráva? Jak to, že navzdory této skutečnosti vzniklo a především dodnes přežívá obecné povědomí, že takovéto zprávy existují?

Začneme-li pátrat v českém prostředí, můžeme vyjít z výše uvedeného názoru K. Motykové-Šneidrové (1964), že archeologické nálezy z časné doby římské z Čech mají sice blízko k Durynsku, ale písemné zprávy dokládají, že kmen Markomanů dorazil do Čech od Mohanu. Autorka zde vychází

z rozsáhlé historické syntézy J. Dobiáše (1964) líčící dějiny československého území před příchodem Slovanů, která dále zdánlivě potvrdila a kodifikovala starý názor, že Markomani k nám přišli z Pomohání. J. Dobiáš (1964, 77 /cf. pozn. 30–32/ a 90 /cf. pozn. 10–11/) píše o Markomanech před jejich příchodem do Čech, na dvou místech. Obě si však, zdá se, mohou poněkud odporovat. Na str. 77 se lze dočíst: „*Na Markomany a Svěby došlo pravděpodobně r. 9. Drusus přemohl tenkrát nejdříve Chatty někde v severním Hessensku, a otevřev neschůdný a nepropustný dotud Herkynský hvozď a proniknuv až do Svěbie,³ porazil Markomany i Svěby a přes území Cherusků postoupil potom až k Labi*“. Na str. 90 se však již píše jednoznačně: „*Dobu, kdy bylo provedeno toto velké stěhování Markomanů do Čech, pravdě nejspodobněji přes Smrčiny a údolím Ohře, lze určit s poměrně značnou přibližností. Stalo se tak mezi rokem 9, kdy Drusus, zemřelý za návratu ze své výpravy 14. září t. r., zastihl Markomany ještě v Pomohání*.“ Zatímco by tedy z první citace (vycházející především z údaje Cassia Dia 54, 36, 3) i z geografické situace mohlo vyplývat, že Drusus narazil na Markomany kdesi severně od Durynského lesa, v druhé se mluví přímo o Pomohání.

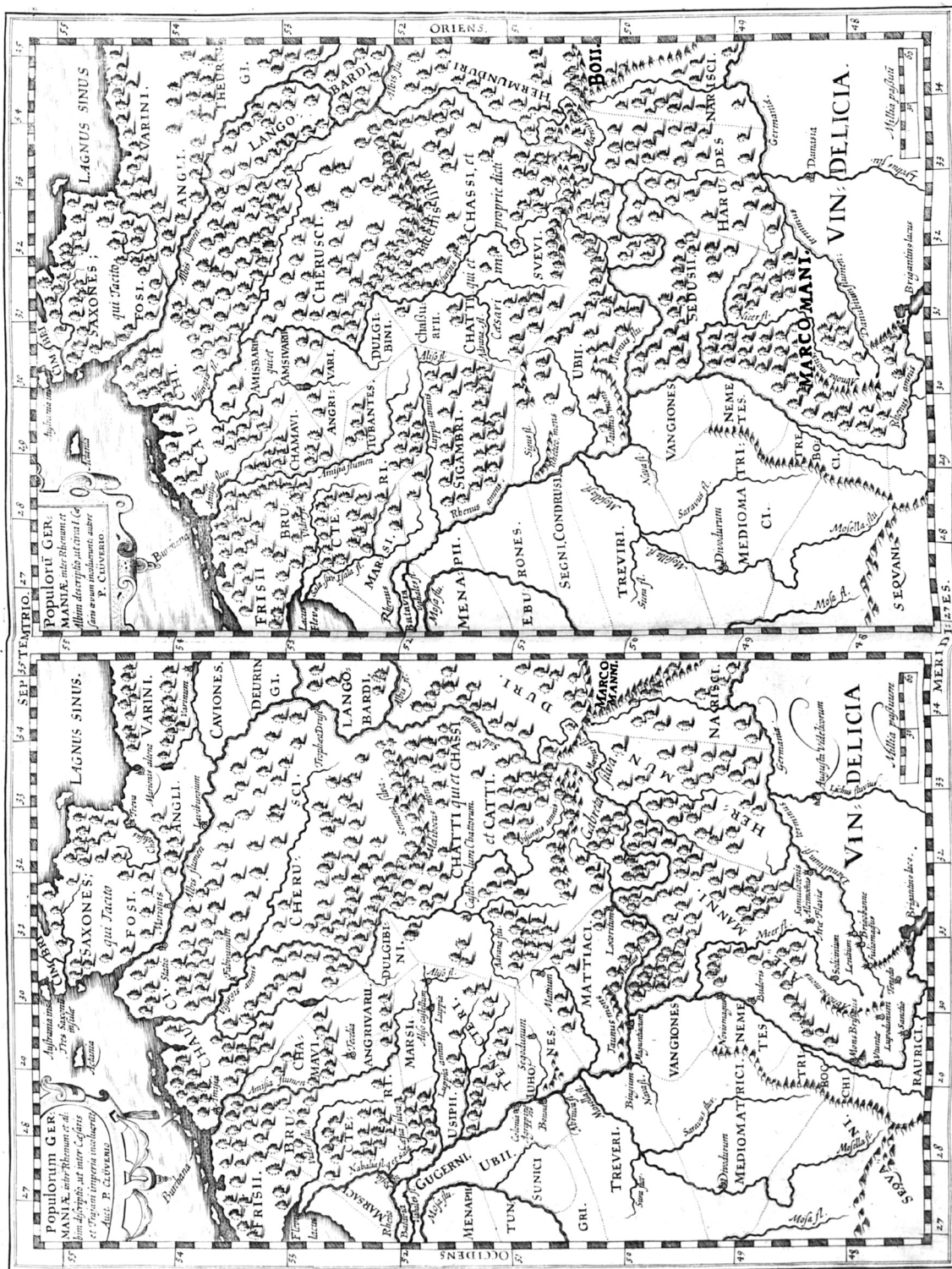
V samotném textu J. Dobiáše (1964, 90) jsou líčena sídla Markomanů na Mohanu jako skutečnost, z rozsáhlých poznámek (Dobiáš 1964, např. 80–83, 110) však vyplývá, že se jedná o hypotézu vycházející z více či méně logických kombinací údajů z různých antických, etymologických a archeologických (!) pramenů. To, že v málo přehledných poznámkách není uvedena žádná přímá citace antického písemného pramene, která by hypotézu dokládala, zcela uniklo pozornosti. Není ani divu, neboť informace, že Markomani přišli do Čech z Pomohání byla již dávno zakořeněná a vyskytovala se dlouhá desetiletí ve většině souhrnných archeologických prací (např. *Menghin* 1926; *Filip* 1948, 287; *Břeň* 1960, 345;). Intenzivně se problematikou Markomanů zabýval již J. L. Píč, který je sice nejprve lokalizoval na horní Dunaj (*Píč* 1890, 257), avšak v monografii o Stradonicích, které považoval za sídlo samotného Marobuda, jim již přisuzuje sídla na Mohanu s relativně podrobnou argumentací a odkazy na antické prameny – *Flora* (IV, 12) a *Cassia Dia* (LV, 11). Ostatně Markomany na Mohanu nacházíme již ve vůbec první syntéze českého pravěku J. E. Wocela (1868, 156).

Tím ovšem pro zjednodušení přeskakujeme další generace archeologů i historiků, včetně slavného Mommsena (1885, 26), který Markomany na horním Mohanu prostě konstatuje a problémem se ve svém monumentálním díle pochopitelně dále nezabývá. Z jeho textu však vyplývá, že již tehdy se sídla Markomanů na horním Mohanu brala jako fakt. J. E. Wocel (1868, 156) se při zmínce o původních sídlech Markomanů odvolává na *Flora* (IV, 12). Až v jeho textu lze konečně najít postup, jakým se k sídlům na Mohanu bádání dopracovalo: „*Druhou o nich zprávu podává Florus, právě, že Drusus, zvítěziv nad Usipety, Tenctery a Catty, kořistí Markomanům odňatou ozdobil mohylu nějakou na znamení vítězství. (Fl. IV. 12) – Usipeti (Usipii) měli sídla svá na dolejší Rýnu, Tenctěři pak na jihu od těchto mezi řekami Lippe a Sieg, Catti však obývali dále na východě v nynějších Hessích a v Duryňsku; protož podobá se, že na jihu od území Cattův, totiž na hořejším Mohanu za času císaře Augusta byli osazeni Markomani, kteřížto však ustupující orlům římským brzo na to z krajiny té se vyklidili, a vedeni jsouce Marobudem do Bojohemu vtrhli*.“

J. E. Wocel (1968, 156) cituje v této souvislosti tehdy třicet let starou práci K. Zeusse (1837, 155). Právě v disertaci tohoto historika, germanisty a keltologa nacházíme zdroj (nejen) Wocelova uvažování: „*Ihre Sitze scheinen am mittleren und obern Main gewesen zu sein, von wo aus sie ihre Streifzüge leicht nach Ost, Süd und West richten konnten. Hier findet sie noch Drusus hinter den Chatten auf seinem Zuge vom Niederrhein her*.“ Zeuss přitom vyšel právě z *Flora* (IV, 12), kterého zde cituje „*Missus in eam prouinciam Drusus primos domuit Vsipetes, inde Tencteros percucurrit et Catthos. Nam Marcomannorum spoliis et insignibus quendam editum tumulum in tropaei modum excoluit*“ (Zeuss 1837, 115). Zeussova metoda je tedy nasnadě – vynesl do mapy Evropy od dolního Rýna směrem na východ imaginární území Florem zmiňovaných germánských kmenů a na Markomany mu vyšla území na středním a horním Mohanu. Přitom Zeusse nemusíme ani podezírat, že by při jeho interpretaci mohl sehrát nějakou roli fakt, že se narodil nedaleko Mohanu ve Vogtendorfu. Nebyl totiž vůbec první, kdo tuto myšlenku zveřejnil, byť zřejmě právě jeho dílo ovlivnilo následující historické a záhy i archeologické bádání nejvíce a byť on sám na rozdíl od Wocela žádného svého předchůdce necituje.

Podobně se totiž vyjádřil s odkazem na stejnou pasáž u *Flora* (IV, 12) již mnohem dříve Ch. E. Hanselmann (1768, 109): „*Von Druso liest man zwar, daß, nachdem derselbe die nordliche Theile Germanien, bis an die Elbe hin durchstriefet hatte, endlich auch einen Sieg über Markomannen, welche damals noch ihre alte Wohnplätze zwischen dem Mayn und der Donau, längst dem Rhein hinauf gehabt hatten, erfochten, und darauf von denen spoliis Marcomannorum ein trophaeum auf einem erhabenen Hügel aufgerichtet habe*.“ Metoda sice není tak pregnantně vyjádřená jako o sto let později u Wocela, nicméně můžeme tušit, že je shodná.

³ Tu ovšem J. Dobiáš na předchozích stranách klade na rozsáhlá území především severně od Durynského lesa.

Obr. 3. V roce 1616 zveřejnil Ph. Cluver svou představu o územích jednotlivých keltských a germánských kmenů za času Caesara (vpravo) a v době mezi Caesarem a Trajanem (vlevo) – od představ dnešních se liší pouze v detailech

Ani tento citát však není počátkem představy o sídlech Markomanů na Mohanu, neboť Hanßelmann (1768, 157) dále odkazuje na historika J. J. Mascova (1726, 65), který píše: „Drusus gieng also oberhalb der Insel Batavien über den Fluß, und überfiel zuerst die Usipeter: darauf passirte er die Lippe, und durchstreiffete das Land der Tenchterer. Wie wir bey Floro (IV, 12), und Orosio (VI, 479), die es ohne Zweifel aus den ietzt verlohrenen Büchern LIVII haben, angemercket finden, sprach er sogar den Catten und Marcomannen zu, welche letzteren damals noch ober dem Maine, in dem ietzigen Francken, und Schwaben, wohnten.“ Mascov ovšem zároveň

cituje A. Bucheria (1656, 38),⁴ který se domníval, že Florem zmiňované tropheum na znamení vítězství nad Markomany bylo vybudováno nad Mohanem na místě dnešního zámku ve Würzburgu!

Zda byl A. Bucherius opravdu první, kdo lokalizoval sídla Markomanů před jejich příchodem do Čech do Pomohání, si sice nemůžeme být zcela jisti, avšak uvážíme-li, že velká autorita a zakladatel historické geografie Ph. Clüver (1616) o 40 let dříve kladl Markomany v době Caesarově mezi horní Dunaj a Rýn, zdá se to být pravděpodobné. Clüver (1616, III, 5–7) shledával sídla Markomanů jižně od Neckaru a při argumentaci neutilizoval ani Flora ani Orosia, ale polohu jejich území dedukoval z údajů u Caesara, Strabona a Velleia Patercula. Jak vyplývá z obr. 3, předpokládal Ph. Clüver, že v době, kdy Markomani sídlili na Neckaru, odkud také pod Ariovistem zaútočili na Gallii, byli v Čechách usazeni ještě Bójové. Rovněž je zřejmé, že Clüver nepochyboval o tom, že od Neckaru zamířili Markomani právě do Čech, kde Bóje vystřídali.

S trochou nadsázky tedy můžeme říci, že Markomany usadil do Pomohání francouzský jezuita a kronikář Aegidius Bucherius v době, kdy kolem něj zuřila třicetiletá válka. Myšlenku, že tento kmen před příchodem do Čech sídlil na Mohanu, stejně jako dávno neuváženou metodu, s jejíž pomocí vznikla – tedy projekci do mapy Evropy ryze hypotetických území germánských kmenů, které dle Flora (IV, 12) porazil v r. 9 př. Kr. Drusus, se nám podařilo (prozatím?) doložit již v 17. století. Přestože historické a archeologické bádání zřejmě nejvíce ovlivnil až Zeuss, můžeme říci, že od období baroka se tento názor ani metoda, kterou jej bylo dosaženo, prakticky nezměnily. A setkat se s Markomany v Pomohání můžeme nejen ve výše uvedených syntézách českého pravěku či speciálních studiích o době římské, ale i v aktuální zahraniční literatuře o událostech na přelomu letopočtu ve střední Evropě (např. *Rosenstock – Wamser 1989; Völling 1995; Wolfram 1995; Wolters 2006; týž 2008; Genser 2006; Moosbauer 2009*).

Skutečný původce myšlenky i jeho metoda již dávno upadly v zapomnění. Z hypotézy o Markomanech v Pomohání se postupně stal „historický fakt“ údajně zaznamenaný v písemných pramenech, kterému generace archeologů dávaly a mnohdy stále dávají přednost před výpovědí archeologických ale i historických pramenů. Zarážející je přitom síla této setrvačnosti, která odolává i moderním a seriózním analýzám antických pramenů, dokládajícím, že žádná historická zpráva o Markomanech na Mohanu prostě neexistuje (např. *Timpe 1978; Peschel 1978; Kehne 2001*). Archeologické metody a interpretace z 19. století, o starších ani nemluvě, v nás na jednu stranu vyvolávají nanejvýš shovívavý úsměv, na druhé straně ovšem nevědomky mnohdy užíváme výsledky ještě starších laických metod a někdy jim dokonce dáváme přednost před poznatky současné archeologie.

LITERATURA

- Břeň, J. 1960: Germáni ve styku s římskou říší. In: J. Neustupný a kol., *Pravěk Československa*. Praha, 345–365.
- Bucherius, A. 1656: *Belgium Romanum ecclesiasticum et civile ...* Leodii.
- Clüver, Ph. 1616: *Germaniae antiquae libri tres. Adjuncta sunt Vindelicia et Noricum ejusdem auctoris. Lugduni Batavorum*.
- Dobiáš, J. 1964: *Dějiny československého území před vystoupením Slovanů*. Praha.
- Droberjar, E. 1999a: *Dobřichov-Piřhóra. Ein Brandgräberfeld der älteren römischen Kaiserzeit in Böhmen (Ein Beitrag zur Kenntnis des Marbod-Reichs)*. *Fontes Archaeologici Pragenses* 23. Pragae.
- Droberjar, E. 1999b: *Od plaňanských pohárů k vinařické skupině (kulturní a chronologické vztahy na území Čech v době římské a v časně době stěhování národů)*, *Sborník Národního muzea v Praze, řada A-Historie* 53/1-2, 1-58.
- Droberjar, E. 2006a: *Plaňanská skupina grossromstedtské kultury. K chronologii germánských nálezů a lokalit v Čechách na sklonku doby laténské a v počátcích doby římské*. In: E. Droberjar – M. Lutovský (edd.), *Archeologie barbarů 2005*. Praha, 11-90.
- Droberjar, E. 2006b: *Hornolabští Svěbové – Markomani. K problematice dalšího vývoje grossromstedtské kultury ve stupni Eggers B1 („Zeitgruppe 3“) v Čechách (dobřichovská skupina)*, *Archeologie ve středních Čechách* 10, 599-712.
- Droberjar, E. 2009: *Contributions to the History and Archaeology of the Maroboduus Empire*. In: V. Salač – J. Bemann (edd.), *Mitteleuropa zur Zeit Marbods*. Praha-Bonn, 81-106.
- Filip, J. 1948: *Pravěk Československo*. Praha.

⁴ Tento text zůstal autorovi bohužel nedostupný, citace vychází z práce J. J. Mascova.

- Genser, K.* 2006: Die politisch-militärische Situation in Zentraleuropa um die Zeitenwende. In: F. Humer (ed.), *Legionsadler und Druidenstab. Vom Legionslager zur Donaumetropole*. Bad Deutsch-Altenburg, 65–71.
- Hanßelmann, Ch. E.* 1768: Beweis, wie weit der Römer Macht, in den mit verschiedenen teutschen Völkern geführten Kriegen, auch in die nunmehrige Ost-Fränkische, sonderlich Hohenlohische, Lande eingedrungen... Schwäbisch Hall.
- Kehne, P.* 2001: Markomannen. In: *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde*. Band 19. Berlin–New York, 290–302.
- Mascov, J. J.* 1726: *Geschichte der Teutschen bis zu Anfang der Fränkischen Monarchie*. Leipzig.
- Menghin, O.* 1926: *Einführung in die Urgeschichte Böhmens und Mährens*. Reichenberg.
- Moosbauer, G.* 2009: *Die Varusschlacht*. München.
- Motyková-Šneidrová, K.* 1965: Zur Chronologie der ältesten Römischen Kaiserzeit in Böhmen, *Berliner Jahrbuch für Vor- und Frühgeschichte* 5, 103–174.
- Mommsen, Th.* 1885: *Römische Geschichte. Fünfter Band – Die Provinzen von Caesar bis Diocletian*. Berlin.
- Pescheck, Ch.* 1978: *Die germanischen Bodenfunde der Römischen Kaiserzeit in Mainfranken*. München.
- Peschel, K.* 1978: *Anfänge germanischer Besiedlung im Mittelgebirgsraum. Sueben – Hermunduren – Markomannen. Arbeits- und Forschungsberichte zur Sächsischen Bodendenkmalpflege – Beiheft 12*. Berlin.
- Píř, J. L.* 1890: Bojové, Markomani a Čeři dle svědectví historického a archaeologického, *Památky archeologické* 15, 193–210, 257–276, 305–318, 431–438, 521–528, 597–604, 655–658, 727–764.
- Píř, J. L.* 1902: *Hradiřtě u Stradonic jako historické Marobudum*. Praha.
- Pleiner, R. – Rybová, A. et al.* 1978: *Pravěké dějiny Čech*. Praha.
- Podborský, V. a kol.* 1993: *Pravěké dějiny Moravy*. Brno.
- Rosenstock, D. – Wamser, L.* 1989: Von der germanischen Landnahme bis zur Einbeziehung in das fränkische Reich. In: P. Kolb – E.-G. Krenig (edd.), *Unterfränkische Geschichte*. Bd. 1, Würzburg, 15–90.
- Salač, V.* 2008: Úvod, Doba římská – dějiny bádání, Starší doba římská. In: V. Salač (ed.), *Archeologie pravěkých Čech 8. Doba římská a stěhování národů*. Praha, 11–126, 195–214.
- Salač, V.* 2009: 2000 Jahre seit dem römischen Feldzug gegen Marbod und methodische Probleme der Erforschung der älteren Römischen Kaiserzeit in Böhmen und Mitteleuropa. In: V. Salač – J. Bemmman (edd.), *Mitteleuropa zur Zeit Marbods*. Praha–Bonn, 107–131.
- Salač, V.* 2011: Zum keltischen Erbe in der älteren Römischen Kaiserzeit, *Archeologické rozhledy* 63, 256–283.
- Timpe, D.* 1978: Die Siedlungsverhältnisse Mainfrankens in caesarisch-augusteischer Zeit nach den literarischen Quellen. In: Ch. Pescheck, *Die germanischen Bodenfunde der Römischen Kaiserzeit in Mainfranken*. München, 119–129.
- Timpe, D.* 1991: Erwägungen zur historischen Einordnung des Lagers. In: M. Pietsch – D. Timpe – L. Wamser, *Das augusteische Truppenlager Marktbreit. Bisherige archäologische und historische Erwägungen*, Bericht RGK 72, 311–319.
- Völling, T.* 1995: *Frühgermanische Gräber von Aubstadt*. Kallmünz.
- Völling, T.* 2005: Germanien an der Zeitenwende. Studien zum Kulturwandel beim Übergang von der vorrömischen Eisenzeit zur älteren Römischen Kaiserzeit in der Germania Magna. BAR International Series 1360. Oxford.
- Waldhauser, J.* 1983: Závěrečný horizont keltických oppid v Čechách, *Slovenská archeológia* 31, 325–356.
- Waldhauser, J.* 1992: Zum Bevölkerungswechsel von Kelten und Elbgermanen in Böhmen nach Siedlungsstrukturveränderungen in der Mikro-, Mezzo- und Makroebene während der Endlatène- und frühen Kaiserzeit. In: *Beiträge zur keltisch-germanischen Besiedlung im Mittelgebirgsraum*. Stuttgart, 162–183.
- Wocel, J. E.* 1868: *Pravěk země České*. Praha.
- Wolfram, H.* 1995: *Die Germanen*. München (2. Auflage).
- Wolters, R.* 2006: *Die Römer in Germanien*. München (5. Auflage).
- Wolters, R.* 2008: *Die Schlacht im Teutoburger Wald*. München.
- Zeuss, J. K.* 1837: *Die Deutschen und die Nachbarstämme*. München.

WANN WURDEN DIE MARKOMANNEN IM MAINGEBIET NIEDERGELASSEN? WÄHREND DES DREISSIGJÄHRIGEN KRIEGES

Der vorliegende Artikel beschäftigt sich mit dem oft publizierten, sich angeblich auf schriftliche Quellen stützenden Ansicht, dass sich die Sitze der Markomannen vor ihrem Einzug nach Böhmen am Umbruch der Zeitenwende unter Führung des Königs Marbod im Maingebiet befanden. Der Verfasser verweist auf die Tatsache, dass die Annahme, dass Böhmen im 1. Jh. vor Chr. von Germanen aus dem Maingebiet besiedelt wurde, widerspricht der archäologischen Situation. In Mainfranken stehen nämlich nur einige Fundstellen mit der Großromstedter Kultur zur Verfügung, während in Böhmen mehrere Hunderte Fundstellen eine dichte und ausgedehnte Besiedlung dieser Kultur nachweisbar machen (vgl. Abb. 1 und 2). Gleichzeitig stellt man fest, dass D. Timpe (1978) sowie K. Peschel (1978) nachgewiesen hatten, dass es auch keine schriftliche antike Mitteilung gibt, die das Gebiet der Markomannen im Maingebiet beweisen könnte. Bei der Erkundung, wann und wie diese Vorstellung entstanden mag, gelangt der Autor über die Werke von J. E. Wocel (1868), K. Zeuss (1837), Ch.E. Hanßelmann (1768) und J. J. Mascov (1726) bis zu A. Bucherius (1656), der anscheinend als Erster die Markomannen an den Main lokalisierte.

Es wurde dabei aus der folgenden Mitteilung von Florus (IV, 12) ausgegangen: „Missus in eam provinciam Drusus primos domuit Usipetes, inde Tencteros percucurrit et Catthos. Nam Marcomannorum spoliis et insignibus quendam editum tumulum in tropaei modum excoluit“. Methode liegt dabei auf der Hand: es wurden imaginäre Gebiete der von Florus genannten germanischen Stämme in die Karte Europas vom untern Rhein in Richtung Osten eingetragen und für die Markomannen blieb das Maingebiet übrig.

Mit etwas Übertreibung kann festgestellt werden, dass die Markomannen vom französischen Jesuiten und Chroniker Aegidius Bucherius im Maingebiet ansässig gemacht wurden, in der Zeit des um ihn wütenden Dreißigjährigen Krieges! Die Idee, dass dieser Stamm vor dem Einzug in Böhmen am Main siedelte, genauso wie die längst vergessene Methode, mit deren Hilfe sie zu Stande kam, ließ sich (vorläufig?) schon im 17. Jh. nachweisen. Trotz dass die historische und archäologische Forschung wahrscheinlich erst Zeuss am meisten beeinflusste, kann man sagen, dass sich weder diese Ansicht noch Methode, wie dies erreicht wurde, seit der Barockzeit nicht verändert hatten. Und den Markomannen im Maingebiet kann man auch in der aktuellen Literatur über die Geschehnisse um die Zeitenwende in Mitteleuropa begegnen (z. B. Rosenstock – Wamser 1989; Völling 1995; Wolfram 1995; Wolters 2006; 2008; Genser 2006; Droberjar 2009; Moosbauer 2009).

Abb. 1. Verbreitung der Großromstedter Situlen im 1. Jahrhundert v. Chr. 1 – frühe Formen; 2 – späte Formen; 3 – frühe und späte Formen; 4 – Form nicht bestimmt (nach Völling 1995)

Abb. 2. Fundstellen der Großromstedter Kultur im Mittelgebirgsraum – Forschungsstand 70er Jahre (nach Peschel 1978)

Abb. 3. Im Jahre 1616 veröffentlichte Ph. Clüver seine Vorstellung über die Gebiete der einzelnen keltischen und germanischen Stämme zu Caesars Zeiten und in der Zeitspanne zwischen Caesar und Traianus – von den heutigen Vorstellungen unterscheidet sie sich nur in Details

(Deutsch von V. Salač)